

De Klapperman

Et Martiaux combatz j'esueille le courage.
Du Soldat genereux sur ma quaysse battant.
De sorte qu'on diroit le voyant combattant.
Qu'il cherche ses esbatz au milieu du Carnage.

Bijdragen tot de geschiedenis van Woudenberg – december 1986

Uit de verzameling van de stichting: De trom

A. van Gent

Het is inmiddels alweer ruim dertig jaar geleden, dat bij de jaarlijkse schoonmaak van het gemeentehuis het spreekwoord 'Wie wat bewaart, die heeft wat' werd bewaard. Er kwam een voorwerp tevoorschijn, waarvan wij niet direct wisten wat het was: een koperen, gebruineerde cylinder met een doorsnede van ongeveer 40 centimeter, met een houten band er omheen.

Wat moeten we ermee, zo was de vraag. De cylinder bleek al aanwezig geweest op de zolder van het vroegere gemeentehuis, op de noordwestelijke hoek van De Poort, zo wist men ons te vertellen.

En toen dat gemeentehuis in 1909 werd betrokken, had de cylinder al behoord tot de inboedel van het gemeentehuis dat verlaten werd, het huis in de Voorstraat, waar later de familie Dirk Meerveld heeft gewoond.

Er werd eens geïnformeerd bij musea omdat toch al spoedig verondersteld werd dat

Afb. 1. De trom. (Coll. Stichting Oud Woudenberg; foto Van der Breggen, Woudenberg; 1986)

de cylinder het overblijfsel van een trommel kon zijn.

Dit bleek het geval; in het Gemeentemuseum van Den Haag bevond zich een identiek exemplaar, afkomstig van de Haagse schutterij en wel uit het jaar 1709.

Naar een schets van deze fraaie trom werd nu de Woudenbergse trom gerestaureerd. Fraai opgesierd, voorzien van nieuwe vellen, koorden en de banden in verse rood-wit en blauwe kleur, deed zij voor het eerst weer dienst bij het jeugd-appèl op de morgen van de herdenkingsdag van de tienjarige bevrijding van ons vaderland, in 1955.

Interessant is, wat later nog werd ontdekt. Hoe kwam de gemeente Woudenberg aan deze trom? Een vondst in het gemeentearchief wees uit dat de trom in 1813 door burgemeester Arien Koudijs voor de gemeente was aangekocht en gezien andere aanschaffingen in hetzelfde jaar, ongetwijfeld dienst had gedaan bij de feestelijkheden ter gelegenheid van de bevrijding van het Franse juk.

Wat snuffelen in het gemeentearchief bracht nog meer aan het licht.

De trom bleek te zijn aangekocht van de heer Louis Lucas Eliza Bols, die op het kasteel Groenewoude woonde en in 1813 een poosje 'maire', dat is burgemeester naar Franse snit, van Woudenberg was geweest. Bij de komst van de Pruisische troepen was deze Fransgezinde burgemeester 'met stille trom' vertrokken.

Voor de trom werd dertig gulden gerekend en Frederick Brom, klompenmaker en bodde, moest hem helemaal uit Utrecht ophalen, waarvoor hij één gulden en tien stuivers ontving.

In de bijlagen van de gemeenterekening van 1816 werden onder de achterstallige uitgaven die in 1813 waren gedaan, nog de volgende onderwerpen gevonden.

Voor het verven van een linnen Oranjevlag	f 6-10...	voor betaling van twee paar vaandelkwasten	3- ....
voor het door Fredrik Brom doen betalen van een koperen trom met de kosten van het afhalen	31-10...	voor betaling van geleverde drank	2-12-8
voor betaling van koperen bellen etc.	5-18...	voor betaling van het opzetten van de Oranjevlag etc.	4- 4...
voor het door Arien Koudijs doen betalen van geleverd vlaggedoek	22- 2...	voor betaling van het maken van Oranjevlaggen	2- 2...
voor betaald leder tot de vlag en de trom	2- 6-8		
voor betaling van twee waldhoorns	12- 8...		

Geraadpleegde bron

Gemeentearchief Woudenberg

Afb. 2. Copie van de kwitantie bij de levering van de trom, 1813. (Coll. Stichting Oud Woudenberg)

Ontfangen van Frederick Brom
een Somme van dertig Gulden voor
een Koperen trom met sijn toebehoren,
Wrecht den 10 Desember 1813
/ met getekend / L. Bols 1813
Inte tegende stond voor het te Wrecht afhalen betaald
aan Fredrik Brom f 10 - -
voor op en conforme
A. Koudijs
Burgemeester

Allen landbouwers en daggelders

Een onderzoek naar de bevolking van Woudenberg, haar middelen van bestaan en levensomstandigheden (plm. 1812 – 1825)

J.J. Timmer

Grof gespierd, middelmatig van postuur, allen landbouwers en daggelders, merendeels zeer kerks en godsdienstig. Met deze korte karakteristiek uit het jaar 1812, werden de Woudenbergers in die tijd aangeduid.¹

Landbouwers en daggelders. Op het eerste gezicht lijkt deze typering heel aannemelijk. Er bestaat nog maar een vaag beeld van Woudenberg zoals dat uit het begin van de vorige eeuw tot ons komt.

De bronnen uit die tijd zijn niet zo mededeelzaam. Ook moeten gegevens uit archieven eerst worden bewerkt, willen ze ertoe bijdragen de kennis van de locale geschiedenis te vergroten.

In deze verhandeling gaat het niet zozeer om details, maar wordt getracht een beeld van Woudenberg in het eerste kwart van de vorige eeuw te schetsen.

Het dorpsleven

Een rustig dorpsleven moet Woudenberg hebben gehad.

Toch vernam men elke dag op geregelde uren luidklinkende tonen, zo hield de plaatselijk predikant, Ds. J. Visser Kz., zijn toehoorders op een lezing in januari 1900 voor. En dankzij mondelinge overlevering kon hij vervolgen met „Want de herder blies elken morgen lustig op zijn hoorn, eerst aan de oostzijde, dan aan den westkant van het dorp; straks hoorde men hem in de Middelstraat en eindelijk aan den kerkrooster. Op zijn hoorngeschal kwamen dan van alle zijden paarden, koeien, vaarzen, pinken opzetten, die ten slotte een kudde van ongeveer 180 dieren vormden. Met zijn kudde trok de herder naar de meente, een stuk weidegrond van ruim 60 morgen* groot. Daar bleven de dieren weiden en grazen onder de hoede van hem of van zijn vrouw, en

ter bestemder tijd werden ze weer teruggeleid en ontving elk zijn vee weer op stal'’.²

Behalve deze herder kennen we inmiddels ook de klapperman, die in de nachtelijke uren de ronde in het dorp deed.

Onderwijs

In de enige dorpsschool die er was, leerde de jeugd lezen, schrijven en rekenen. Lezen leerde je bij meester Cornelis Lagerweij voor vier stuivers in de maand. Schrijven en rekenen voor zes stuivers.³

Op 1 januari 1824 ontvingen 148 kinderen onderwijs in de school.⁴

Op dit aantal moeten we ons niet verkijken, want het jaarlijks gemiddelde aantal leerlingen bedroeg voor lezen 45, voor schrijven 20 en rekenen slechts acht leerlingen.⁵

In deze tijd dat er geen leerplicht bestaat, brengt de burger en de gegoede boer zijn kinderen naar school, maar zij die min of meer door de Diaconie worden bedeed, gaan bijna of helemaal niet en „leeren niets als onderrigt, hout sprokkelen om het geen steelen te noemen'’.⁶

In 1825 gaan zo'n 40 zogenoemde 'armen kinderen' om verschillende oorzaken niet naar school. Er blijven kinderen thuis door onverschilligheid of uit eerezucht om toch niet de naam te hebben iets uit de armenkas te genieten en omdat velen zo haveloos zijn, dat zij in school niet kunnen worden toegelaten.⁷

Door de Diaconie werden in 1824 73 personen bedeed voor een bedrag van in totaal f 875,-.⁸

Dit aantal lijkt betrekkelijk gering (4%) ten opzichte van een aantal inwoners van 1700. Het beeld is echter niet zuiver, omdat ook de Sint Anna Broederschap zich met armenzorg bezig hield.

Maaltijd

Het is twaalf uur in de middag als meester

* Oude landmaat; 1 morgen is plm. 8500 m².

Lagerweij onder in de kerktoeren de klok in beweging brengt en daarmee het werkvolk op het land naar het eten roept.⁹ In de meeste gezinnen wordt de pan met spek op tafel gezet, maar men eet, vooral wanneer de slachttijd is aangebroken, ook wel vlees.

De warme maaltijd bestaat zoal uit aardappels, appels, snijbonen, zuurkool, erwten, peulen, wortelen, sla met olie en azijn of boter met azijn en soms wel aangelengd met zure melk en koeken van boekweitmeel. Deze kost was kennelijk wel zwaar. Gal-aanvallen, gepaard gaande met koorts was de meest voorkomende ziekte, die naar de mening van de 'chirurgijn' Jan Swart ontstond „uit een bedorven stof". Deze kwaal ging men te lijf door de patient te laten overgeven, terwijl ook zuiverende en vervolgens versterkende en bederfwerende middelen werden toegediend.¹⁰

Woudenberg was een dorp met één kerk, één school en één molen.

Op deze windmolen, die aan de huidige Zeisterweg heeft gestaan, maalde Teunis Dorrestein in 1821 voor 918 van de 1657 inwoners het graan. De overige inwoners lieten hun granen in Scherpenzeel, Leusden, Darthuizen en Doorn malen.

Naast de warme maaltijd at men voornamelijk roggebrood. Door 70% van de bevolking werd het roggebrood thuis gekneet en gebakken. De rest kocht brood bij de bakkers.¹¹

Landbouw

De landbouwer richtte zich voornamelijk op de akkerbouw, met als produkten onder meer boekweit, rogge en tarwe.¹² Van melkveehouderij op grote schaal was nog geen sprake.

In 1810 telde men in de gemeente 2076 morgen bouwland en 728 morgen weiland.¹³ Nadien gaat men ertoe over steeds meer bouwland tot weiland te bestemmen. Naast de akkerbouw was de tabaksteelt voor veel gezinnen het middel van bestaan. We krijgen zo de indruk dat een groot aantal dagloners bij een relatief klein aantal tabakplanters werkzaam was.

In de jaren 1814/1815 werden nog 85 bunders** land met tabak verbouwd. Er waren maar liefst 80 tabaksschuren, waarin de tabak werd gedroogd. Ruim 300 mensen verdienden hun brood in de tabaksteelt. Aan arbeidslonen in de tabaksteelt werd jaarlijks minstens f 18.000,- uitbetaald.

Onder meer de geringe belasting op de invoer van buitenlandse tabak in het Koninkrijk, zorgde voor een inzinking in de handel. De verkoopprijzen kelderden sedert 1819 met 80%. Vooral van de tabak uit 1820 bleef 75.000 kilo bij de planters liggen.¹⁴ Bij de akkerbouw en ook als middel van vervoer was men uiteraard op paardekracht aangewezen, waarvoor er dan ook zo'n 200 paarden op stal stonden.¹⁵

Ambachtslieden

Een specificatie geeft het volgende plaatje van de aantallen ambachtslieden in 1822.¹⁶

- 13 timmerlieden
- 10 metselaars
- 5 kleermakers
- 4 smeden
- 3 wagenmakers
- 5 rietdekkers
- 1 schilder en glazenmaker
- 5 bakkers.

Het bevolkingsregister van 1824

We leren de bevolking wat beter kennen aan de hand van een 'Nominatieve staat der mannen, vrouwen, kinderen en dienstboden van beide geslachten, binnen de gemeente woonachtig',¹⁷ door ons gemaximaliseerde maar 'bevolkingsregister' genoemd, wat in 1824 op last van de gouverneur van de provincie werd aangelegd.

In dit bevolkingsregister, wat welbeschouwd een momentopname is, werden achter de nummers van de huizen, onder elkaar de namen van de bewoners geschreven, gevolgd door het beroep van de kostwinners en de leeftijden.

Per persoon werd vervolgens in de kolommen aangestreept tot welk geslacht men

** 1 bunder is plm. 1 hectare.

behoorde (voor inwonende kinderen en dienstboden echter afzonderlijk) en het aantal zielen per woning.

Namen

In het bevolkingsregister worden 80 verschillende benamingen voor buurten, wegen en opstallen genoemd, gevolgd door het huisnummer en de gegevens van de bewoners. In tabel B achter deze verhandeling worden ze in alfabetische volgorde opgesomd.

Voor geïnteresseerden zijn eveneens de voorkomende geslachtsnamen geordend en in tabel C weergegeven. De nummers achter de namen verwijzen naar de bladzijden in het bevolkingsregister.

In tabel D vinden we de in het bevolkingsregister vermelde beroepen van de kostwinners.

Bevolkingscijfer en leeftijdsopbouw

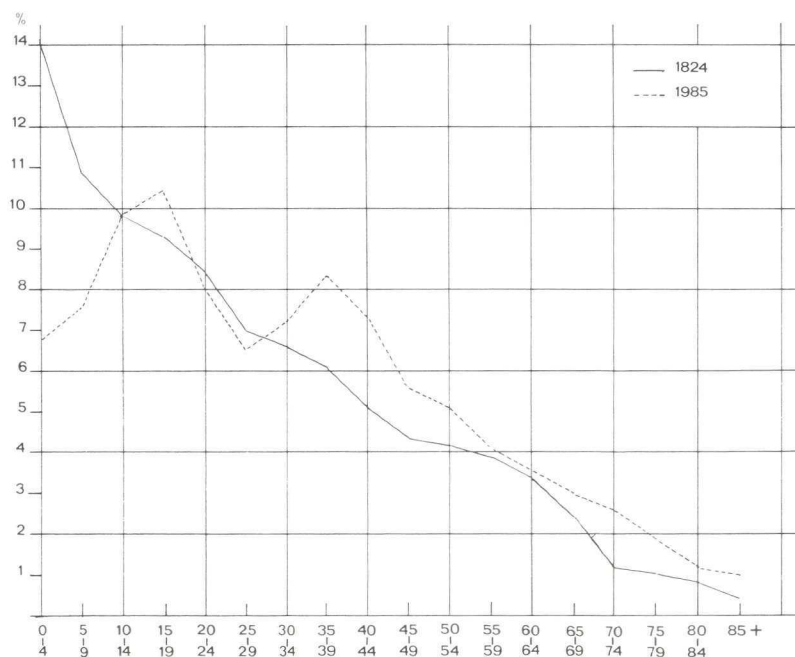
De bevolking van Woudenberg bestond uit 1701 inwoners.

Het grondgebied was groter dan nu, want de grenscorrectie met Leusden in 1830 en die met Scherpenzeel in 1960 moesten nog plaatshebben.¹⁸

Tot de bevolking behoorden 126 dienstboden, te weten 74 mannen en 52 vrouwen. Op het grondgebied van Woudenberg stonden 270 genummerde woningen.

Aan de hand van de in het bevolkingsregister vermelde leeftijden, is voor deze verhandeling een leeftijdsopbouw gemaakt. De leeftijdsopbouw van de bevolking per leeftijdsgroep van vijf jaar is in tabel A weergegeven.

Om een vergelijking te maken van de leeftijdsopbouw van toen, met recente gegevens, geven de twee curven in de grafiek de percentages per leeftijdsgroep aan. Voorbeeld: in 1824 maken de kinderen van 0-4 jaar 14,1% van de bevolking uit; in 1975 is dat 6,7%.

Afb. 3. Leeftijdsopbouw van de bevolking van Woudenberg in 1824 en 1985, per leeftijdsgroep van vijf jaar in procenten.¹⁹

In een volgende aflevering zullen we zien hoe de bevolking zich in de volgende 25 jaar heeft ontwikkeld.

We krijgen een duidelijk beeld van de leeftijdsopbouw, de burgerlijke staat en de samenstelling van de beroepsbevolking.

Tabel A. Leeftijdsopbouw naar geslacht

Leeftijd	M	V	Totaal
0- 4	130	110	240
5- 9	74	111	185
10-14	86	80	166
15-19	88	70	158
20-24	67	76	143
25-29	52	67	119
30-34	53	60	113
35-39	55	48	103
40-44	41	45	86
45-49	34	40	74
50-54	38	34	72
55-59	36	30	66
60-64	38	20	58
65-69	22	19	41
70-74	14	15	29
75-79	10	7	17
80-84	6	8	14
85+	3	3	6
onbekend	8	3	11
Totaal	855	846	1701

Tabel B. Namen van buurten, wegen en opstallen.

Achterstraat (eveneens nabij Scherpenzeel)
 Beekvliet
 Blotenburg
 Dashorst
 Davelaar
 De Beek
 De Brinkkant
 Bruinenburg
 De doode Stok
 De groote Bruinhorst
 De Haar
 De Helder
 De Heul
 De Kikvorsch
 De Klas
 De kleine Bruinhorst
 De kleine Kouwenhover Kamp
 De Kouwenhover Kamp
 De Lagemaat
 De Meent
 De Pol
 De Ringelpoel
 De Schans
 De Steeg
 De Stulp
 Ekeris
 Geerestein
 Geeresteinschelaan
 Geitenbeek
 Groenewoude
 Groot Egdom
 Groot Landaas
 Groot Moorst
 Groot Oudenhorst
 Groote Lagewei
 Heigraaf
 Het Beekhuisje
 Het Boshuisje
 Het Broek
 Het Broekhuisje
 Het Grifhuisje
 Het Hooibroek
 Het Laanhuisje
 Het Musschennest
 Het Vliet

Het Zandgat
 Heyschoten
 Holevoet
 Hoolhorst
 Huisteden
 Klein Dashorst
 Klein Egdome
 Klein Gerestein
 Klein Lambalgen
 Klein Landaas
 Klein Moorst
 Klein Oudendorst
 Kleine Lagewey
 Knaapstraat
 Koekel
 Koudijs
 Kouwenhoven
 Lambalgen
 Lichtenberg
 Middel Moorst
 Middelstraat
 Molenweg
 Nieuwen Uitleg
 Nieuwenhuizen
 Nooitgedacht
 Oevelaar
 Ronselaar
 Rumelaar
 Strubbelenburg
 Uitleg
 Voorstraat
 Voskuilen
 Wetering
 Zuiderbroek

Tabel C. Index op geslachtsnamen.

	folionummer
van Aalten	15
Aartsen	43
Abram	36
van Amerongen	28, 33, 44
Apeldoorn	34, 35
van Apeldoorn	2, 19, 38, 50, 63
Arentsen	7
Bakkenes	60
Bakker	54
Bannik	10
van Barneveld	25, 38
van Beek	8, 9, 12, 18, 29, 37 42, 48, 63
van Beem	36
van Bennekom	33
van den Berg	4, 23
van de Berk	41
Beukhof	29
van Bitterschoten	39
Blaauwendraat	1
Bloemendal	19, 36
Bloemheuvel	3, 6, 61, 62, 67
Boekhout	28, 56
Boerse	44
Boersen	44, 45
Bols	24
Boon	48
Bos	16, 21
Bosch	2, 47, 66
van den Bosch	54, 67
Boshuizen	13
Bouwmeester	43
de Bree	3, 6, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 18
Breeschoten	32
van den Breul	6, 7, 24
van den Briel	47
van den Brink	4
van den Broek	23, 27, 30, 42, 46, 47, 49, 60
van 't Broek	9, 26
Broekhuizen	29, 33
Brom	66
Brouwer	31
Bruggenhuis	1
de Bruin	43
van Brummel	20
van Brummelen	29, 33
Budding	53, 55

ter Burg	55	van Ginkel	4, 12, 17, 22, 23, 26, 34, 36, 37, 38, 40, 43, 44, 45, 47, 52 53, 60, 61, 62, 65
Buurman	34, 67	Gombsen	23
van den Bijlard	46	van Gooswilgen	6, 18, 65, 67
Daatselaar	55	Goudée	49, 52
van Daatselaar	19	Goudkuil	13
van Davelaar	46, 56	de Graaf	30
Dekker	14, 29	van de Grift	63
van Deudichem	52	Groenestein	40
Diedenhoven	24, 64	de Groot	48
Dolron	4, 6, 16, 65	de Gruijter	24
van Domselaar	2, 4, 8, 9, 17	Haanschoten	67
van Donkelaar	40	van de Haar	3, 4, 5, 6, 8, 14 26, 27, 32, 40
Donkersteeg	23, 30, 31	van Hagen	19
Donkervoort	3, 4, 6, 9, 50, 51	Hak	7, 8, 11, 12, 16, 22, 24, 25, 63, 67
van Doorn	4, 12, 23, 38, 50, 52, 64	van den Ham	41
Dorrestein	21	van Hardeveld	29, 52
van Driehuisen	51	Harmense	61
Druijff	28, 46	Harskamp	19, 56, 60, 62, 63, 65
Duijsing	55	Hartman	14, 22
van Dijk	5, 6, 9, 10, 11, 13, 14, 17, 31 34, 40, 57, 61, 64, 65, 66, 67	Hasselaar	24
Ebbers	44	Haverkamp	41, 57
van Ede	16, 64	van de Hee	35
Eenmans	32	van der Heide	51
van Egdom	1, 21, 25, 27, 29, 33, 34, 35 38, 39, 57	Hendrikse	3, 17, 43
Eikelkamp	1, 18	Hendriksen	41
van Ekdom	47	Hertgers	15
van Ekeris	10, 13, 25, 27, 44, 60, 64, 65	van Heteren	18, 63
van Ekerum	36	van den Heuvel	3, 11, 62
van Elst	55, 56	Heijkamp	29
van Engen	56	Hilkhuisen	6
van Ercum	6	Hinnekamp	55
van Erkom	55	van Hoewelaken	9, 50, 52, 56
van Es	27, 30, 31	van Holten	5, 67
van Essen	36, 37, 46, 48, 51, 57	Hoogeveen	18, 44
Evers	36	Hopman	42
van Ewijk	4	Horrelsveld	20
Floor	52, 61	Horst	1
Gaasbeek	1, 48, 51	van der Horst	4, 12, 38
van Garderen	31, 34	van Houten	61
Gazenbeek	64	van den Hoven	1
van de Geest	45, 54	van Huigenbosch	41, 43
van Gent	41	Huisteden	41
Gerritsen	43	van den Hul	34
Geijtenbeek	16, 47, 49, 50, 51	van Ingen	15, 56
van Geijtenbeek	1, 8, 18, 19, 21, 26, 39, 42, 43, 53, 54	Ingera	5
Gierling	44	Jansen	42, 57
		Janszen	7, 42

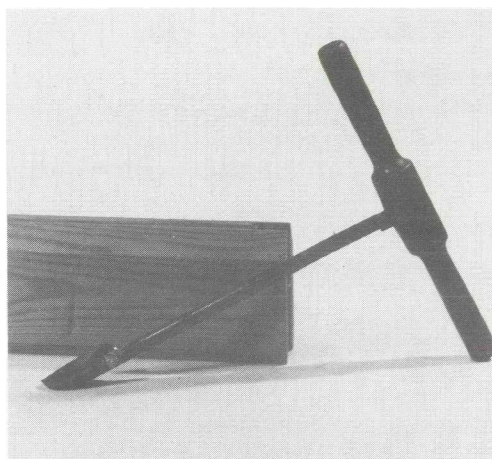
Jetten	14	van Maanen	1, 2, 5, 7, 8, 15, 18, 25, 28
de Jong	55		29, 32, 41, 62, 65
de Jongh	48, 49	van Maarn	5
Joosten	34	Mandersloot	9, 12
Kamerbeek	23, 46	van Manen	14, 39, 49
van de Kamp	18, 19, 29, 32	Mater	2, 22
Karssenbergh	4	van de Meent	50, 56
Kemp	30, 37, 46	Meerbeek	5, 16, 17, 18, 65
van de Kemp	45	Meerveld	29, 39, 42, 63
Kemper	52	Meeszen	37
van Klein Hoevelaar	27	Meliszen	4, 16
van Klein Oorl	17	Methorst	52, 56
Kleinveld	2, 9, 10, 13, 22, 24, 25, 36	van der Meijden	36
Kleuver	4	Middeldorp	57
Klok	34	Moesbergen	38, 39
Knopper	10, 17, 49	Morren	47
Kock	1	Mulder	42
van Kolfshoten	23	Natan	54
Koller	44	Nellestein	18
de Koning	6, 36, 53	Nellesteijn	18
Korsen	39	Nieuwenhuizen	53
Korthouwer	67	van Nieuwenhuizen	20, 22, 60
van Koten	25, 31, 40, 50, 65	Nimmerdor	43
Koudijs	2, 5, 13, 20, 21, 22, 25	Nijborg	53
	31, 53	van Ooik	9, 25
Kraaikamp	61	van Oostenbrugge	21, 24
Kreuning	64	van Os	64
de Kruijff	11, 19, 38, 43, 55, 62	van Ostnabrugge	54
van de Kuil	47, 50, 53	Otten	51
Kuus	40	van Otterloo	2, 3, 9, 23, 56
van Laar	9, 29	Oudhof	56
Lagemaat	34, 35, 37	Outshoorn	1
van de Lagemaat	20, 34, 37, 38, 61	Overeem	14, 19, 33, 40, 46, 55
Lagerweij	5, 6, 7, 12, 18, 26, 27	Overvest	20
	29, 32, 33, 44	te Pas	29
Lakenmond	68	Pater	31, 37
Langelaar	24, 28, 32	van de Peppel	14
van Leersum	36, 62	Peterse	32
van Leuveren	42	Petersen	27
Levi	54	Ploeg	4, 29, 47, 48
van Lier	52	van de Pol	37, 41
Lodder	17, 64	Pon	13
van Loenen	45	Pothof	66
Loevezijn	42, 45	Pothoven	4, 21, 35, 36, 54
Loos	35	Prins	37, 40, 56
Looijen	61	Proper	45
Looijer	28	Puik	29
van Lunteren	2, 3, 17, 18, 21, 22, 23	Pull	54
	24, 26, 51, 62, 63, 64, 65, 66	van Putten	19, 29, 37, 66
		van Ravenhorst	35, 40

Ravensloot	18, 41	van Veenendaal	63
Recter	1, 6, 12	van Veenestein	51
Renes	24, 48	van Veenschoten	34, 54
Renswoude	9, 11, 13	van der Velde	12, 20
van Renswoude	3	Veldwijk	34
van Rheenen	25, 26	Velthuizen	1, 2, 4, 11, 12, 21, 22, 25, 28 31, 33, 36, 41, 48, 61, 62, 63
van Rhenen	62		65, 67
van de Ridder	45	van Velthuizen	8, 13, 14, 46, 67
Rink	5, 10, 14, 15	Veltjesgraaf	30, 38
van de Roffelaar	27	Veltwijk	52
Roll	2, 3, 66	Verbeek	38
Ros	53	Verhoef	2, 11, 15, 17
Roskam	35	Verkuil	36
Rossenber	45	Vermeulen	9, 20, 24, 33, 63
Rijkszen	32	Verschuur	41, 47, 55
Rijn	67	Versteeg	2, 3, 7, 8, 10, 18, 54
Rijnders	36	Vesters	7
van Santen	52, 55	Vlastuin	14, 49
van Schaik	20, 26, 28, 33, 56	van Vlastuin	13, 17
van de Schans	14, 66	van 't Voort	29, 30, 31, 40
Schenkhorst	57	van Voorthuizen	37, 38, 45
Schimmel	3, 42	Vos	39
Schras	4	Voskuilen	40, 42, 43, 45
Schuilenburg	49	van Voskuilen	5, 29, 40, 61, 62
Schultz	30	Voskuijl	1
Schuurman	32	van Vulpen	38
Smenk	44	Wagensveld	22, 40, 50, 51, 52, 54, 57
van Sniddelaar	33	Wallenburg	1, 22, 24, 67
Snijder	42	van de Weerd	64
van Spanje	4	Wennik	49
Sprakelaar	36	van Westrenen	7
van Sprakelaar	19	van de Wetering	1, 3, 6, 7, 15, 17, 21, 22 26, 29, 31, 60, 65, 66, 67, 68
Staal	3	van der Wiel	2, 3, 7
Steenbeek	18, 28, 37, 38, 49, 53, 60	Wildeman	24
Steenhof	6	Willems	54
van Stralen	13	Willemse	30
Swart	2	Willemszen	30, 31
Takke	31	van Wittenberg	5, 12, 14, 18, 40, 62
Tammen	44, 45	Woerdeman	46
Tammer	4	Wolleswinkel	41
Termaten	40	Wolswinkel	57
Teunisse	45	van Wolswinkel	20
Teuniszen	45	Woudenberg	61
Theseling	66	van Woudenberg	8, 66
Timmer	54	Wouterse	62
Tins	48	van Wijk	14
Tuinder	11	van IJssel Groothuis	13
Valkenburg	54	Zandbrink	44
van der Veen	45		
Veenendaal	2, 53, 61, 62		

van Zelder	60
van Ziel	16
van Zoest	10, 46, 48, 60
Zonnenberg	53

Tabel D. Voorkomende beroepen met aantallen.

arbeider	4
arbeidster	2
bakker	2
bakkerin	1
bakkersknecht	1
bouwmeester	1
broodverkooper	1
daglooner	31
daghuurder	31
dekkersknecht	1
gaarntwijnder	1
gepensioneerd vice admiraal	1
heelmeester	1
hoefsmid	1
jager	1
kantoorbediende	1
klapperman	1
kledermaker	4
kledermakersleerling	1
klompenmaker	1
koekenbakster	1
koetsier	1
koornmolenaar	1
kuiper	2
landbouwer	91
landbouwster	12
landmeter	2
logementhouder	2
metselaar	4
metselaarsknecht	1
mr smid	1
naaister	6
opziener der jagt	1
predikant	1
rentenier	3
rentenierster	9
rietdekker	2
schaapherder	1
schatte van het slagvee	1
schilder en glazenmaker	1

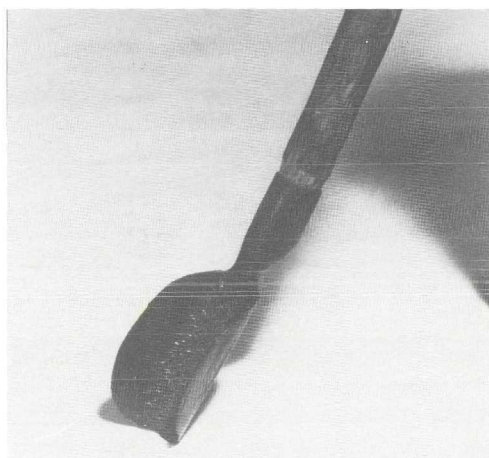
Afb. 4. Klompenboor. (Coll. Stichting Oud Woudenberg; foto Van der Breggen, Woudenberg; 1987)

Afb. 5. Klep van de klapperman. (Coll. Stichting Oud Woudenberg; foto Van der Breggen, Woudenberg; 1987)

schoenmaker	3
schoenmakersleerling	2
schoolmeester	1
schoonmaakster	1
schout en secretaris	1
smid	1
smidsknecht	1
spinder	1

spinster	32
tabaksplanter	31
tabaksplantster	4
tapper	1
tapper en landbouwer	1
tapster	1
timmerman	6
timmermansgezel	2
timmermansknecht	2
veldwachter	1
wagenmaker	1
wagenmakersknecht	1
wever	2
winkelier	3
winkelierster	3
wolkammer	7
wolkammer en winkelier	1
wolkammersleerling	2

Afb. 6. Detail van een zgn. kluitschop van de schaapherder. (Coll. Stichting Oud Woudenberg; foto Van der Breggen, Woudenberg; 1987)

Afb. 7. Handtekening van de schout en secretaris. (Gemeentearchief Woudenberg)

Noten

1. Gemeentearchief Woudenberg (GA Wbg): Copie van het 'Tableau van het lichaams gestalte der inwoonders der gemeente van Woudenberg, de wijze der opvoeding der kinderen, de algemeene wijze van eten of kost welke men gebruikt, de wijze der kleding der mannen en vrouwen, de zeden, gewoontens, gebruiken en vermaken der inwoonders, de ziekten welke het meesten heerschen, de oorzaak der zelven en de meeste gewone wijzen der geneesing', 1812; doos I ongeordend.
2. Uit Woudenbergs Verlieden, J. Visser Kz.; Rotterdam 1900.
3. GA Wbg: Brievenregister van de schout over 1823, nr 25; doos Agenda 1822 en 1823.
4. GA Wbg: Brievenregister van de schout over 1825, nr 18; doos Agenda 1824 en 1825.
5. Als 3.
6. Als 1.
7. GA Wbg: Brievenregister van de schout over 1825, nr 22; doos Agenda 1824 en 1825.
8. GA Wbg: 'Staat der administratie voor de huiszittende armen in de Gemeente', 1824; doos Rekening Buurtlasten.
9. GA Wbg: Rekening C. Lagerweij, 1813; doos I ongeordend.
10. Als 1.
11. GA Wbg: Brievenregister van de schout over 1821, nr 61; doos Agenda 1820 t/m 1822.
12. GA Wbg: 'Statistiek Tableau der Provincie Utrecht zoo als dezelve bestond in 1822' betreffende Woudenberg; doos Gemeenterekeningen en bijlagen 1812 t/m 1819.
13. GA Wbg: Inv. nr 66.
14. GA Wbg: Inv. nr 2 (kleine ordening).
15. Als 12.
16. Id.
17. GA Wbg: niet geïnventariseerd.
18. GA Wbg: Notulen gemeenteraad 1 juni 1830, nr 93.
19. GA Wbg: -1.755.36 Bevolkingsoverzichten; 1985.

De Koepel van Stoop

C.W. Zimmerlin

Ligging

De Koepel van Stoop is gelegen op de top van de Utrechtse Heuvelrug, op ongeveer 500 meter afstand ten zuidoosten van de Pyramide van Austerlitz.

Opdrachtgever en bouwjaar

Deze tuinkoepel werd in 1840 in opdracht van J.B. Stoop gebouwd.

Johannes Bernardus Stoop (1781 – 1856), was een Amsterdams koopman, firmant van het bankiershuis Hope & Co. te Amsterdam, grondbezitter en ontginner. In 1826 kwam Stoop in het bezit van een complex heidegrond van 215 bunder, onder Austerlitz.

Stoop liet de woeste gronden ontginnen en beplanten. Op 29 november 1836 kocht hij van de landeigenaar Francois Antoine Hubert, een Fransman die vroeger kapitein in het leger van Marmont was geweest, al diens grond bij Austerlitz. Hierdoor werd zijn grondbezit, waaronder een gedeelte van Heischoten (thans: Henschoten) één geheel.

Stoop was ook eigenaar van de villa Molenbosch te Zeist.

Functie van de koepel

Stoop liet de koepel bouwen als een hulde van hem aan de Tempel van Mercurius. Het gebouw werd gebruikt als tuinkoepel; later werd de koepel door een achterkleinzoon van W.H. de Beaufort, een Nederlands staatsman en geschiedschrijver, ingericht als bosbouw- en ontginningsmuseum. Hieraan herinnert de Vlaamse spreuk aan de bovenrand (deze spreuk is thans niet meer leesbaar). „Al wat de boschman plant, Gedijne voor het land”. Momenteel staat de koepel leeg.

Ontwerper

Het ontwerp van de Koepel van Stoop is van Jan David Zocher jr (1790 – 1870), die in Nederland een zeer grote vermaardheid als tuin- en landschapsarchitect genoot. Hij

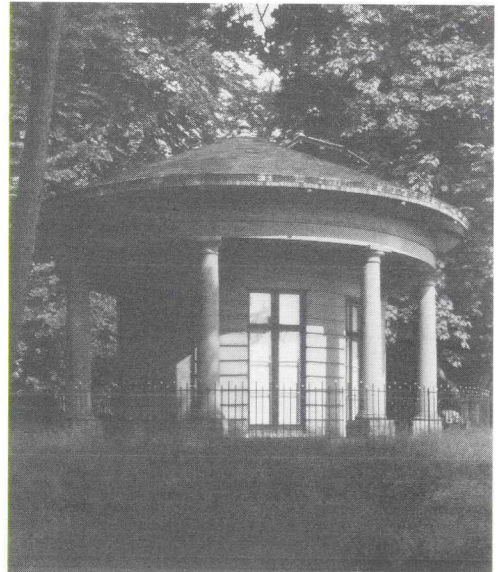
heeft parken in romantische stijl aangelegd (o.a. het Vondelpark te Amsterdam) en in verschillende steden de stadswallen en grachten in fraaie singels en plantsoenen hervormd (o.a. in Haarlem, Utrecht en Amersfoort). Ook ontwierp hij de tuinaanleg van grote buitenplaatsen en huizen zoals in Den Haag, Wassenaar, Hilversum en Bloemendaal.

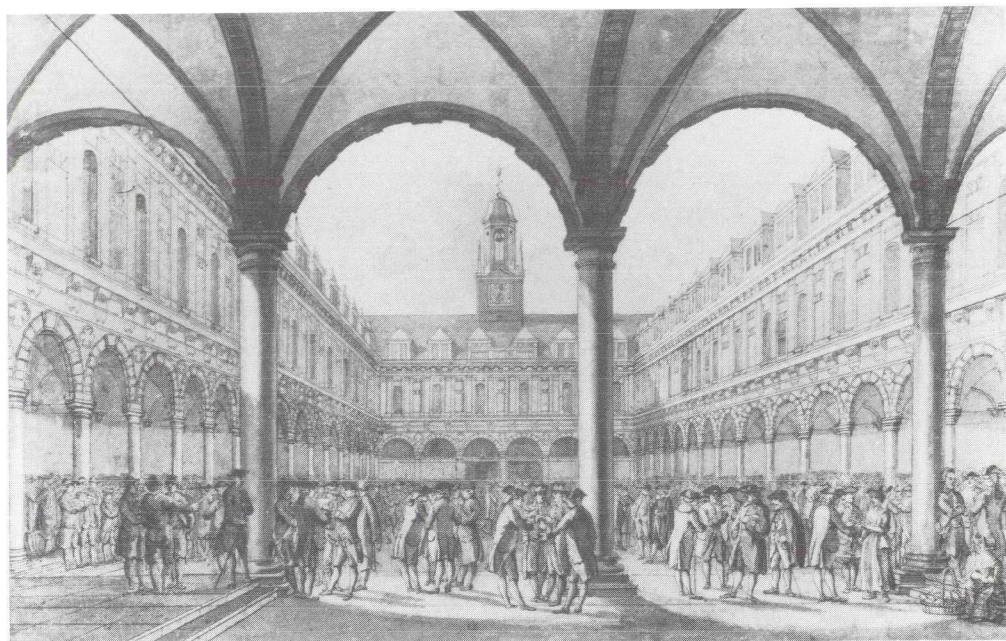
Als architect ontwierp Zocher onder meer het grote gesticht Meer en Berg te Santpoort en de vuurtoren te Egmond aan Zee.

Tussen 1841 en 1845 werd in Amsterdam een nieuwe Beurs gebouwd naar ontwerp van Zocher, ter vervanging van de Beurs van Hendrik de Keyzer.

De Beurs werd gebouwd op een gedempt stuk Damrak, ongeveer op de plaats van de tegenwoordige Bijenkorf. De Beurs bleek spoedig te klein en niet comfortabel.

In verschillende literatuur komt men tegen, *Afb. 8. De Koepel van Stoop. (Foto Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist; 1962)*

Afb. 9. Interieur van de Beurs van Hendrick de Keyser te Amsterdam, door H.P. Schouten in *Nieuwe Atlas van de voornaamste gebouwen (Fouquet)*, 1783. (*Historisch-topografische Atlas van het Gemeentearchief van Amsterdam*)

dat de Koepel van Stoop gebouwd zou zijn met delen van de Beurs van Zocher; dit moet echter worden tegengesproken, daar deze Beurs pas in 1903 werd afgebroken en vervangen door de huidige Beurs van Berlage.

Beschrijving van de koepel

De koepel is gebouwd naar een Romeins voorbeeld; ze bestaat uit een ingangsportaaltje met daarachter een ronde ruimte, waarin zes naar buiten toe leidende dubbele deuren, die aan de binnenzijde door middel van luiken kunnen worden afgesloten.

Rond deze binnenruimte verkreeg men een overdekte galerij, waarvan het dak rust op zes kolommen. Het dak van de koepel is rond, puntvormig en afgedekt met leien. Boven het ingangsportaaltje bevindt zich een houten toren, waar overheen een zadeldak. De meeste muren en de plafonds van de koepel zijn afgewerkt met wit pleisterwerk. Verdere toegepaste materialen zijn natuursteen, onder andere zandsteen en graniet en hout.

Herkomst van de zes kolommen

De zes dorische kolommen van zandsteen van de koepel zijn afkomstig van de Beurs van Hendrik de Keyzer te Amsterdam.

Hendrik de Keyzer (1565 – 1622), bouwde de Beurs op het Rokin in Amsterdam, naar voorbeeld van de Beurs van Londen, waartoe weer de Beurs van Antwerpen (van vóór 1583), als voorbeeld gediend had (bouwjaar 1607).

De Beurs stond op een overwelfd gedeelte van het Rokin, als het ware gebouwd op een hoge brug over het Rokin. De brug bestond uit vijf bogen waarvan de middelste hoog en breed genoeg was voor de doorvaart. Het gebouw omsloot een binnenhof op vrij hoog niveau, waar omheen galerijen met 40 dorische kolommen.

Toen de Beurs in 1837 gesloopt werd, kocht Stoop zes van deze 40 kolommen, die hij per schip tot Utrecht en vandaar per kar naar Austerlitz liet vervoeren.

Omgeving van de koepel

De bomen die het gebouw nu omringen en de begroeiing van de helling van de heuvel waarop de koepel is gebouwd, waren er in 1840 nog niet.

De koepel stond toen vrij, op een kale heuveltop (dit gold ook voor de Pyramide van Austerlitz). Men had vanaf de koepel een prachtig vergezicht op de Gelderse Vallei en Amersfoort.

Er was ook een laan aangelegd in de richting van Utrecht. Aan het einde van de laan kon men in de verte de Domtoren zien. Door begroeiing is dat al tientallen jaren niet meer mogelijk.

Literatuur

Uit de geschiedenis en het volksleven van Woudenberg, R.F.P. de Beaufort en L.H. Jansen; 's-Gravenhage 1969.
De buurtschap Austerlitz in het licht der historie, W. Grapendaal; Zeist 1954.

De pyramide van Austerlitz, P.J. Frederiks; Amersfoort 1895.

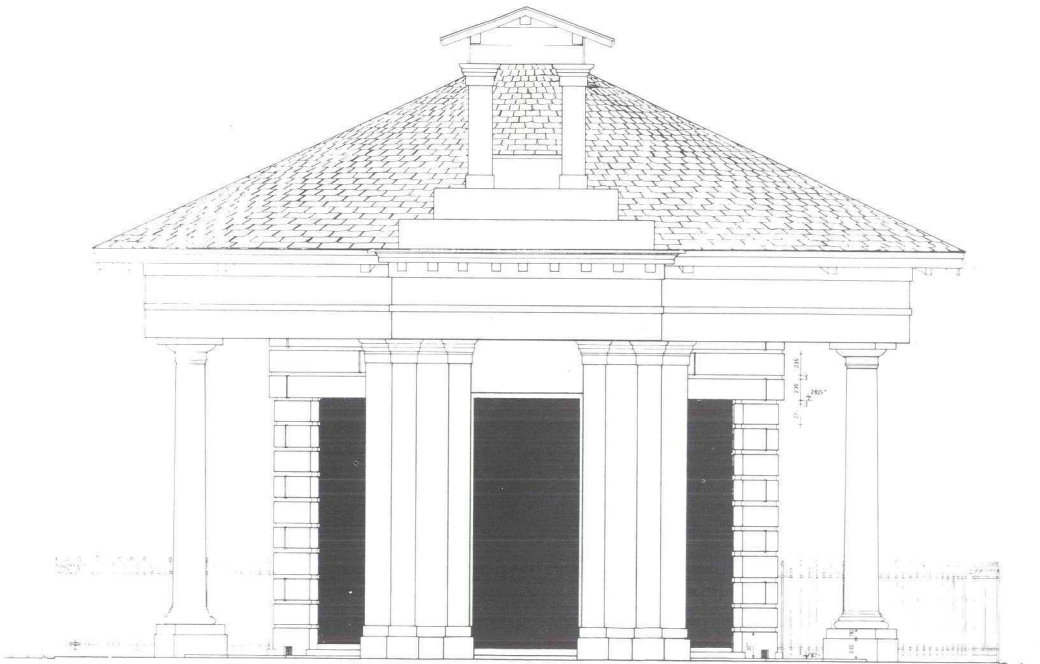
De Utrechtse heuvelrug, J. Reeskamp; Haren 1971.

Hendrick de Keyser; beeldhouwer en bouwmeester van Amsterdam, E. Neurdenburg; Amsterdam (1930).

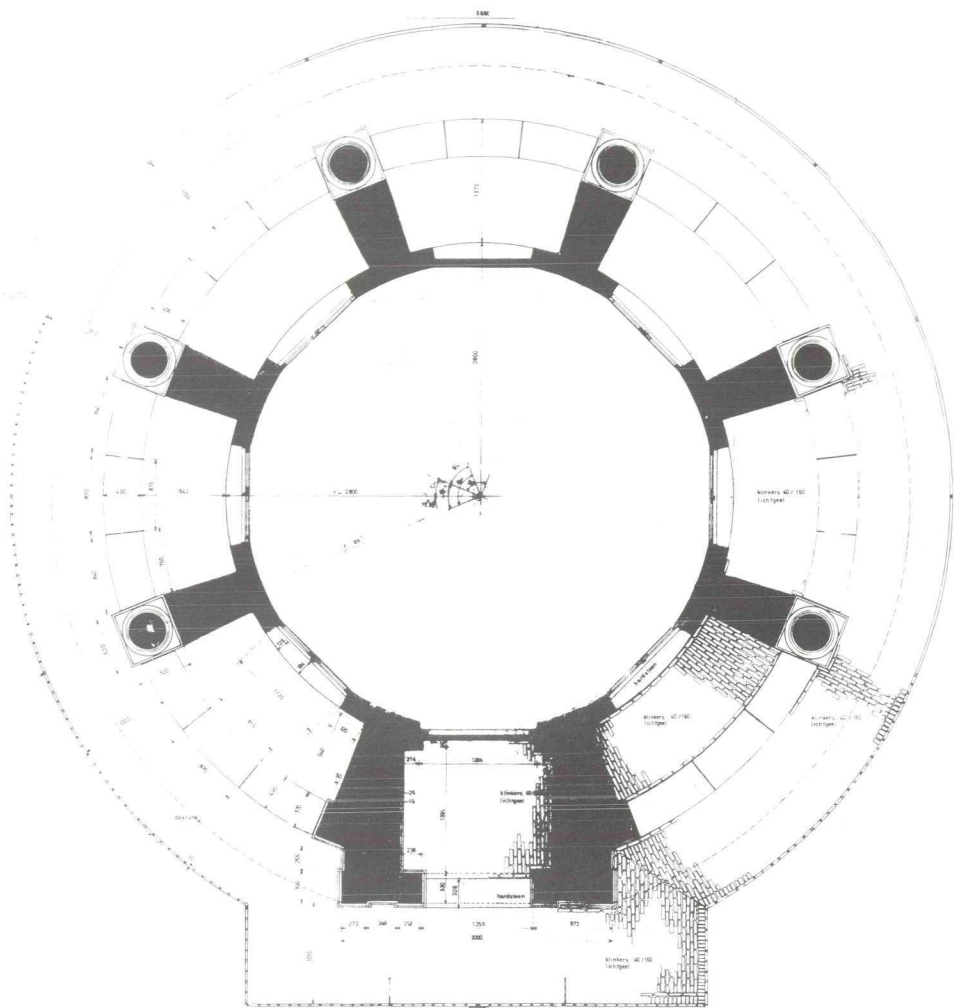
Amsterdamse bouwkunst 1815 – 1940, H.J.F. de Roy van Zuydewijn; Amsterdam (1969), 2e dr. ongew. Amsterdam 1982.

Amsterdam en de Beurs van Berlage; reacties van tijdgenoten, A.W. Reinink; 's-Gravenhage 1975.

Afb. 10. De Koepel van Stoop; voorgevel. (Tek. C.W. Zimmerlin, 1979)

Afb. 11. De Koepel van Stoop; plattegrond. (Tek. C.W. Zimmerlin, 1979)

Beelden uit het grijs verleden

Afb. 12. Straatbeeld ter hoogte van de begraafplaats aan de Voorstraat rond de eeuwwisseling; de boerderij werd omstreeks 1920 afgebroken. (Coll. Stichting Oud Woudenberg)

Afb. 13. Het achterhuis van de 'oude pastorie' aan de Schoolstraat, gezien vanuit het noorden, omstreeks 1920. (Coll. Stichting Oud Woudenberg)

Afb. 14 en 15. Exterieur en interieur van de Hervormde kerk in het herinneringsalbum, aangeboden door kerkvoogden en notabelen van de Hervormde Gemeente Woudenberg aan de heer P.A.G. Baron van Heeckeren van Brandsenburg (burgemeester en president-kerkvoogd) en mevrouw C.W. Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg-van Boetzelaer, t.g.v. hun 25-jarig huwelijksjubileum op 5 september 1932. (Coll. Stichting Oud Woudenberg)

De Klapperman

Uitgave van de Stichting Oud Woudenberg.

Redactie

Mej. H.J. Blokhuis, G.D. Marringa, Th. van Straalen, J.J. Timmer.

Redactieadres

G.D. Marringa, Tromplaan 15, 3931 AG Woudenberg, tel. (03498) 2328.

Abonnement

'De Klapperman' wordt aan donateurs van de stichting zonder kosten toegezonden. Donatie voor 1987: min. f 10.00. Losse nummers f 6,50.

Secretariaat stichting

Mej. H.J. Blokhuis, Het Wencum 15, 3931 CT Woudenberg, tel. (03498) 4093.

Gehele of gedeeltelijke overname is zonder toestemming van de uitgeefster niet toegestaan.

Inhoud

Uit de verzameling van de stichting: De trom	90
Allen landbouwers en daggelders	92
De Koepel van Stoop	102
Beelden uit het grijs verleden	106

Bij de omslag:

Krijgsman met trom tegen ver zeegezicht; ets van Michel Lasne, naar Abraham Bosse, 17e eeuw. (Collectie Haags Gemeentemuseum)

Behoort bij Mededelingenblad
nr 17, mei 1987